

TRANSFORMACIJA BIBLIJSKOG PREDLOŠKA U MARULIĆEVOJ *JUDITI*

Andrea Zlatar

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.
Izvorni znanstveni rad

Andrea Zlatar
Filozofski fakultet
Z a g r e b

UVOD: *JUDITA* IZ MOTRIŠTA SUVREMENIH PRAVACA KNJIŽEVNE TEORIJE

Suvremena književna teorija daje nam na raspolaganje nekoliko književno-kritičkih aparata kojim bismo mogli pristupiti analizi i interpretaciji Marulićeve *Judite*. Psihoanalitička kritika, feministička kritika i *gender studies*, novi historizam i kulturalne studije, svakako su književnoteorijski pravci koji su danas najviše u optjecaju. Ako tome pribrojimo još ne sasvim (barem u nas) teorijski iscrpljene dekonstrukcioniste i poststrukturaliste, popis mogućih metodologijskih polazišta nipošto nije zanemariv. U jednom virtualno zamišljenom prostoru poliloške književne teorije Marulić bi mogao, zbog raznolikosti svoga opusa i različitih interpretativnih silnica koje iz njega proizlaze, postati naš Shakespeare. Sama *Judita*, kao renesansna obrada biblijske priče, neobično je pogodna, s jedne strane, za psihoanalitičku kritiku i feminističku analizu, a s druge za pristup novoga historizma.

Polovicom osamdesetih godina ugledni je časopis *English Literary Renaissance* posvetio čitav svoj jedan broj temi *novoga historizma*. *Novim historizmom* naziva se smjer koji zastupa »povratak povijesti« u proučavanju književnosti: njihova je osnovna postavka da književni tekstovi ne odražavaju povijest, već nam pomažu da ta povijest postane razumljivijom. Ova oprezna formulacija Jean E. Howard ne želi inzistirati na radikalnom obratu između književnosti i stvarnosti, to jest, ustvrditi da umjetnost zapravo konstruira stvarnost koju predstavlja.

Zašto je u novome historizmu renesansa povlašćena tema, u čemu je njezina izuzetnost kao književnog i povijesnog razdoblja? Ponajprije, radi se o tome da je moderna ideja univerzalnoga čovjeka i nadpovijesne ljudske prirode nastala upravo u renesansi, a novi historicisti osporavaju načela esencijalističkog humanizma. U proučavanju renesanse sada se stavlja naglasak na analizu veza književnih tekstova s društvenim strukturama, napušta se zaklon formalističkih analiza kao i burckhardtovska slika renesanse kao doba otkrića čovjekove individualnosti.

Judita, postavljena u takav teorijski kontekst, ponudila bi drugačije odgovore na pitanja o odnosu društvene i kulturne povijesti Marulićeva doba i biblijske priče, koja su u našoj književnoj povijesti bila često postavljana. Jesu li te relacije alegorijskog tipa, i na koje sve načine Marulićeva *Judita* u sebe upisuje povijesne, socijalne i ideološke konflikte razdoblja u kojemu je nastala – gotovo da nema zanimljivijih pitanja za nove historiciste. Analitički rad novog historizma pretpostavlja, međutim, visok stupanj povijesnog istraživanja materijalnih okolnosti književnog čina; oslanja se na zgotovljene rezultate niza novih sub-disciplina koje u hrvatskoj znanstvenoj ponudi nisu još nisu pravo ni zaživjele, poput socioloških istraživanja institucije književnosti i njezinih komunikacijskih modela. Marulićevo djelo izniman je primjer za sve kulturalne i poetičke lomove koji se danas otčitavaju u razdoblju »produljene renesanse«, od petnaestog pa sve do sedamnaestog stoljeća. Renesansa se više ne shvaća kao »moderno razdoblje«, niti kao »produžetak srednjovjekovlja«, već kao granično područje u kojemu se sudaraju različite paradigme i ideologije i gdje mogu funkcionirati paralelni sustavi označavanja.

Drugi put u suvremenu interpretaciju *Judite* legitimno bi mogao ići iz pravaca psihoanalitičke i feminističke kritike. Za tu vrstu rada, srećom, potrebne su *samo* knjige, a ne složena povijesna istraživanja. Kako bi, na primjer, Julija Kristeva protumačila *Juditu*? Njezina analiza kršćanskog simboličkog poretka na čijem je početku biblijska Riječ i konstrukcija semiotičkog kao prvobitno ženskog, itekako bi mogli biti poticajni u analizi lika *Judite* kao otklona od temeljno kršćanske ženske figure, majke-božje/djevice. Žena kao nositelj čina ubojstva, povezivanje sfere erotskoga sa smrću, simbolika dekapitacije i kršćanski zazor prema lešu – samo su neka od značenjskih polja koja se otvaraju u psihoanalitičkom pristupu *Juditi*.

Naposlijetku, feminističko bavljenje kršćanstvom i nova feministička teologija, te lakanovska i postfeministička kritika, kao recentni modeli književnoteorijske misli, otvaraju moguću raspravu o ženi kao semiotičkom subjektu, te o konzekvencijama postmoderne predodžbe o fragmentarnom i nesigurnom subjektu. Iako mi se ovo potonje ne čini naročito uporabljivim u analizi Marulićeve *Judite*, svakako je zanimljivo vidjeti kako *postpatrijarhalni diskurs* pristupa temi udovice iz Betulije, čija je priča oduvijek uzbunjivala dogmatske duhove i koja je unutar samoga biblijskog Svetog teksta predstavljala primjer rušenja normi.

JUDITA I BIBLIJSKI PREDLOŽAK

Imajući na umu poliperspektivnost mogućih suvremenih teorijskih izučavanja *Judite*, u ovome radu ograničit ćemo se na nešto stariji teorijski model, naratologiju. Naratološka je analiza odnosa biblijskoga predloška i Marulićeve *Judite*, naime, početna pozicija za svaku kasniju, složeniju teorijsku interpretaciju. Metodologijske postavke ovoga rada zasnivaju se na prethodno obavljenoj¹ usporednoj analizi Marulićeve *Davidijade* i njezina biblijskog predloška, iz čije obrade preuzimamo osnovnu analitičku proceduru. Četiri su temeljna kriterija analize, pomoću kojih dobivamo usporednu sliku Marulićeve tehnike transformacije biblijskoga predloška:

1. kvantitativni omjer predloška i epa,
2. pripovjedna struktura / kompozicija,
3. ritam i tempo pripovijedanja,
4. postupci transformacije biblijskog predloška.

KVANTITATIVNI OMJER PREDLOŠKA I EPA

Marulićeva *Judita* odnosi se na starozavjetnu knjigu o Juditi, prateći biblijsku pripovijest od njezina početka do kraja, ne izostavljajući ni jedan bitniji segment priče. 2126 *Juditinih* stihova stoji u odnosu prema tristotinjak biblijskih redaka (rečenica). Usporedimo li taj odnos s razmjerom *Davidijade* prema njezinu predlošku – 6765 stihova naspram 2600 biblijskih redaka – očividno je kako je u *Juditi* »vrijeme teksta« opsežnije nego u *Davidijadi*, a tempo pripovijedanja osjetno sporiji – čemu pridonosi i činjenica da je u samoj biblijskoj pripovijesti »vrijeme priče« približeno »vremenu događanja«, to jest da se mnogo rjeđe koristi sažeto i panoramsko pripovijedanje.

PRIPOVJEDNA STRUKTURA: KOMPOZICIJA

Biblijski raspored građe u osnovi je regulirao Marulićevu kompoziciju u oba epa: ravnomyjni, opsegom i tempom ujednačeni prijenos građe i istodobno inzistiranje na unutarnjoj pravilnosti u kompozicijskom rasporedu pjevanja odredili su pripovjednu strukturu epa. Biblijska pripovijest o Juditi segmentirana je u pet dijelova:

1. Holofernov vojni pohod (73 retka),
2. Opsjedanje Betulije (32 retka),
3. Judita (40 redaka),

¹ Usp. Andrea Zlatar: *Marulićeva Davidijada*, Latina et Graeca, Zagreb 1991.

4. Judita i Holoferno (86 redaka),
5. Pobjeda (49 redaka).

Marulićev raspored građe u šest pjevanja ne podudara se s biblijskom tematskom kompozicijom: Prvo i drugo pjevanje odnose se na prvi biblijski segment (Holofernov vojni pohod).² Treće pjevanje prenosi biblijski odsječak o opsjedanju Betulije i veći dio biblijskog segmenta o Juditi u Betuliji, dok završetak tog odsječka, Juditinu molitvu, Marulić prebacuje na početak četvrtog pjevanja. U četvrtom pjevanju pripovijeda se, zatim, prva polovica zbivanja segmenta Judita i Holoferno, dok su ključni događaji te dionice, gozba i smaknuće Holoferna, te Juditin povratak u Betuliju opjevani u petom pjevanju. Naposljetku, šesto pjevanje *Judite* podudara se sa završnom biblijskom dionicom Pobjeda. To posljednje pjevanje jedino je u kojemu se tematske granice događaja u Marulićevoj *Juditi* poklapaju s biblijskim kompozicijskim rješenjem; u svim drugim pjevanjima Marulić komponira građu prema vlastitim načelima razvijanja priče i zahtjevima za simetričnom duljinom pjevanja.

Najveće kompozicijske razlike uočljive su u ekspoziciji priče, gdje se Holofernov vojni pohod prikazuje u dva pjevanja, te u sredini epa, gdje se epizoda »Judita u Betuliji« nastavlja kroz dva pjevanja: Juditina molitva, prenesena na početak četvrtog pjevanja tako postaje »apostrofofom« njezina pothvata i tematski se veže za događaje koji tek slijede dok je u Bibliji ukomponirana kao »završetak« prethodnih zbivanja (Juditina odlučivanja i savjetovanja s gradskim starješinama).

RITAM I TEMPO PRIPOVIJEDANJA

U takvu Marulićevu načinu kompozicije, jasno je da se mijenjaju ritam i tempo pripovijedanja u odnosu na biblijski predložak. Te promjene nisu agresivne, uočljive na prvi pogled, već su pripovjedno motivirane akcentima Marulića kao pripovjedača, koji se razlikuje od biblijskog pripovjedača.

Samo vrijeme priče u *Juditi*, odnosno njezinu biblijskom predlošku, moguće je izračunati prema vremenskim indicijama koje nam daje biblijski pripovjedač a Marulić ih – gotovo redovito – preuzima. S obzirom na tempo izlaganja građe, pripovijest o Juditi može se podijeliti u nekoliko vremenskih segmenata, koji se međusobno razlikuju kako duljinom tako i brzinom njihova pripovjednog predstavljanja. Trajanje priče, odnosno pojedinačnih pripovjednih segmenata i epizoda, u biblijskom je predlošku označeno vremenskim duljinama:

1. Holofernova vladavina i vojni pohod: dulje i neprecizno trajanje događaja, unutar kojih postoje simbolički vremenski signali: vojska je nakon *tri dana* hoda stigla do ravnice, *120 dana* mirovanja i besposličarenja vojske.

² Iako je rijedak slučaj, valja navesti primjer promjene redosljeda događajnih jezgri: u prikazu Nabukodonozorova pothvata Marulić najprije dodaje Nabukodonozorov monolog, a tek onda slijedi nabranje osvojenih zemalja, u kojima uglavnom slijedi predložak i preuzima velik broj biblijskih toponima.

2. Opsjedanje Betulije: *dvadeset dana* opsade (u epu, *34* u starozavjetnom tekstu) i još dodatnih *5* dana za predaju, taj se podatak pojavljuje u biblijskom tekstu i preuzima u epu.

3. Komprimirano vrijeme Juditine odluke u Betuliji (*tih* dana – *istoga* dana).

4. Boravak u Holofernovu taboru – segmenirano na sate, opet, unutar *tri* simbolička dana. Ubojstvo se zbiva *četvrtoga* dana (Četvrtoga dana Holoferno priredi gozbu za svoje časnike).

5. Povratak u Betuliju i slavljenje pobjede: narod je *trideset* dana pljačkao Holofernov tabor... Narod se *tri mjeseca* veselio u Jeruzalemu pred Svetištem i Judita je ostala s njima.

6. Juditina starost u Bibliji je vremenski određena: postoji podatak da je živjela *105* godina, ali ne znamo koliko točno ima godina u vrijeme zbivanja radnje. U trenutku »upoznavanja Judite«, imali smo podatak da je udovica već *3* godine i četiri mjeseca, ali ne točan podatak o njezinoj dobi, već posrednu informaciju da je bila »lijepa i naočita«.

7. Posljednji vremenski podatak koji daje Biblija jest *sedam dana*, koliko je žalovao narod poslije njezine smrti.

Naratološka analiza kategorije vremena u *Juditi* – s obzirom na to da prati odnos prema predlošku - mora uzimati u obzir tri »vrste« vremena: vrijeme »realne radnje« kao pretpostavivog redosljeda događaja, događajno vrijeme biblijskoga teksta, događajno vrijeme Marulićeva epa. U odnosu vremena teksta i vremena »realne radnje« vidljiv je simetrični kompozicijski obrazac već u biblijskom predlošku, što Marulić u potpunosti iskorištava. Okvirni dijelovi priče su duljega trajanja, i u tekstu prikazani sažeto i komprimirano, u njima je, dakle, tempo pripovijedanja najbrži. Simetričan je temporalni odnos i između Holofernova pohoda i slavljenja pobjede, koji traju dulje, ali vremenski ograničeno razdoblje (tri mjeseca u oba slučaja). Središnji dijelovi priče, Juditina odluka i samo pogubljenje Holoferna prikazani su najbliže modelu dramskoga simultaniteta između vremena priče i vremena događaja, te je tempo prikazivanja u tim dijelovima, i u Bibliji i kod Marulića, najsporiji. Dijaloške scene najbolji su primjer takvoga usporavanja vremena priče, koje ne samo da u scenama postaje »sukladno« zbivanjima, već se opisnim digresijama »vrijeme radnje«, odnosno, događajno vrijeme, povremeno u potpunosti zaustavlja.

POSTUPCI TRANSFORMACIJE BIBLIJSKOG PREDLOŠKA

Prvi Marulićev postupak transformacije biblijskoga predloška prisutan je duž cijeloga epa, i navest ćemo ga samo zato da ne propustimo uočiti ono što je evidentno: riječ je o postupku *versifikacije* biblijskoga proznog predloška, kao i postupku *transmetrizacije* starozavjetnih versificiranih obraćanja Bogu (molitve i pjesme zahvalnice). Postupak versifikacije proveden je u odnosu na zahtjev književne vrste u kojoj je napisana *Judita* - jedinstveni epski metar, s naglaskom

na složenost i ambicioznost toga pothvata s obzirom na izvornost Marulićeva dvostrukorimovanog dvanaesterca.

Drugi u cjelini provedeni postupak jest postupak *transstilizacije*, u kojemu se očituje Marulićevo poznavanje kako retoričkih i poetičkih pravila za uobličenje epskoga oblika, tako i njegova pripadnost humanističkorenesansnoj poetici. Najbolji primjeri toga postupka pripadaju repertoaru Marulićevih opisa, poredbi i kataloških digresija, u kojima se očituju upravo ta dva elementa: vrsni i poetički identitet *Judite*.

Što te tiče transformacije pripovjednog sadržaja, u odnosu na pretpostavljivi neutralni prijenos priče, možemo odrediti četiri temeljna načina transpozicije pripovjedne građe u *Juditi*. Na krajnjim točkama toga procesa nalaze se čisti oblici podudarnosti s predloškom i njegova negiranja, to jest uspostavljanja samostalnog teksta, a to su ekscizija i adjekcija, dok međuprostor transformacije čine oni postupci koji su kvantitativno u tekstu najprisutniji, postupci kontrakcije i amplifikacije. Riječ je o postupcima koji su karakteristični za biblijsku epiku u cjelini, a mogli bismo reći da taj repertoar transformacijskih procedura može biti primijenjen na analizu svakoga teksta koji u svojoj »podlozi« ima neki drugi tekst kao predložak. Specifičnost pripovjedača biblijske epike u tome je što oni, u osnovi, ne napuštaju temeljnu strukturu biblijskoga predloška, te se analiza njihovih djela može po mnogo čemu činiti primjernom za komparativne modele. Iako je riječ o postupcima koji pripadaju prostoru narativnih tehnika, kriterij njihove klasifikacije primarno je kvantitativan – radi se, naime, o transformacijama koje zadiru u »količinu« prikazane pripovjedne građe:

1. ekscizija: izbacivanje pripovjednih segmenata ili informacija u većem opsegu,³

2. kontrakcija: kvantitativno pokraćivanje ili sažimanje, odnosno, abrevijacija predloška,⁴

³ U primjerima ekscizije, ispuštanja ili izbacivanja građe, najuočljiviji su u *Juditi* oni na samom početku epa, gdje Marulić izostavlja niz geografskih i genoloških podataka vezanih uz Holofernovu vladavinu i osvajački vojni pohod. Izostavlja se i biblijski opširno prikazana činjenica gradnje dvora za vrijeme kralja Arfaksada, koju Marulić ne koristi za izgrađivanje vlastite ekfrazе ili opisne digresije, dok istovremeno gradi usporedbeni odnos Arfaksadove i Nabukodonozorove moći. Tako se potiskuje biblijski precizan opis: »On sagradi naokolo Ektabane zidove od tesana i četverouglasta kamena, široka tri lakta i dugačka šest lakata; podigao je bedeme sedamdeset lakata u visinu i pedeset lakata u širinu. Do vrata gradskih podiže kule stotinu lakata visoke, s temeljima koji su bili šezdeset lakata široki. Vrata koja bijaše napravio uzdizahu se sedamdeset lakata u visinu, a široka bijahu četrdeset lakata, kako bi kroz njih mogla izaći golema vojska s povorkom pješaka.« (I,1,2-4) Potpuno izostavljanje tih podataka govori u prilog tezi da Marulić nije naprosto svaku materijalnu činjenicu iz biblijskog predloška uzimao kao nužno obvezan element. Taj opis u Marulića ima samo stih i pol: »Grad veli Egbatan sazida i sredi/ kralj hvale pohvatan, Arfaksat od Medi.

⁴ Taj je postupak prisutan ponajviše u I. i II. pjevanju *Judite*, kad se pokraćuju događanja, npr. putovanja vojske i izbacuju ponavljanja analognih zbivanja (uništenja krajeva i gradova), kao što se pokraćuju i događanja s Akiorom.

3. neutrum:⁵ približno isti opseg *salva veritate*, adekvatnog semantičkog sadržaja,⁶

4. ekspanzije i amplifikacije: stilistička proširenja teksta i manji tematski dodaci,

5. adjekcija:⁷ veći tematski (ekstradijegetski) dodaci, za koje u predlošku nema tematske motivacije ili je ona minimalna.

Postupci obrade mogu se, u oba epa, svesti na kraćenje, prekrajanje i širenje predloška, pri čemu ovo potonje uključuje unošenje novih podataka, poučne i poetičke ekskurse. Osim ovih postupaka kvantitativne prerade teksta predloška, u analizi valja imati na umu i postupke transformacije koji pripadaju području *transstilizacije*, promjene stilskega registra kao i promjene modusa izlaganja (iz biblijskopripovjednog modusa u lirski, epskopripovjedni, ili dijaloškoscenski, dramski modus). Takve je postupke transstilizacije i transmodalizacije teško odvojiti od ostalih postupaka transformacije predloška, budući da oni u većini slučajeva slijede kao »druga ruka« transpozicije, nakon što je pripovjedač već narativno preoblikovao događajni materijal. Iako ta terminologija nije sasvim precizna, mogli bismo kazati kako nakon pripovjedačkih preoblika u postupku transpozicije slijede *pjesničke*, u kojima se promjeni podvrgava stilski registar, vrsni modalitet, forma izlaganja. U *Juditi* prevladava osnovni mehanizam »supstitucije« teksta predloška, u čijoj se prvoj fazi očituje supresija, potiskivanje predloška, a zatim adicija retorički transformiranih ili transstiliziranih sadržajnih jezgri.

Marulićevi dodaci i umeci, čak i onda kad su ekstradijegetski u odnosu na prvu priču, pridonose konstituiranju koherentnoga pripovjednog svijeta. Temeljna je to razlika u odnosu na postupke transpozicije građe u *Davidijadi*, koji su često formalne prirode, retorički po svojoj svrsi i podrijetlu, i koji epsku strukturu otežavaju religioznodidaktičkim pripovijedanjem i izlaganjem. Prestilizaciju, kao i parafrazu, nije jednostavno definirati, no na te smo pojmove osuđeni zato što

⁵ Biblijski redak I,3,2 : »Evo ti naših kuća, našeg kraja, žitnih polja, stada, stoke...« postaje u *Juditi* (II,61-63):

Da evo sve ovoj, ča je u našoj nadi,
u ruci je tvojoj, župe, sela, gradi,
polja, ter livadi i stada živine.

Neutrum je obilježen razmjerno istim sadržajem, ali je kod Marulića prikaz živopisniji, vrlo često stiliziran uz pomoć metafora, metonimija i usporedbi.

⁶ Biblijski redak I, 2,17: »Uze silan broj deva, magaraca i mazgi za prijenos njihove opreme, a tako i velik broj ovaca, volova i koza njima za opskrbu«, postaju u Marulića:

Toj kolo pritila živina vuciše,
uz ku druga čila naizmin grediše;
taj ti črida biše od jakih bivoli,
vranih konji liše ter čarljenih voli. (I,249-253)

⁷ Dobar je primjer postupka adjekcije transformacija jedne biblijske pojedinosti: »velik plijen«, koja se iz kvantitativnog opsega dvije riječi u biblijskom predlošku u Marulića pretvara u dvadesetak stihova.

usporedo s činjenicom da je Marulić u osnovi slijedio predložak u dijakroniji njegovih događaja, stoji i činjenica da ni jedan biblijski redak nije doslovno prenesen. Ako je već i zadržana, sačuvana razina biblijske informacije, identičnost značenjskog polja narušena je prestilizacijom.

Pojam parafraze pruža nam, u svakom slučaju, mogućnost da odnos starozavjetne pripovijesti i Marulićeva epa promotrimo kao odnos proze i poezije, to jest kao postupak pjesničke parafraze biblijskoga predloška, odnosno kao postupak epske parafraze biblijskoga teksta. Na to potiče i činjenica da su tijekom razvoja srednjovjekovne biblijske epike razlike između biblijskoga epa i biblijske parafraze u poetičkom smislu bile minimalne. Sam pojam parafraze u tom se kontekstu nije promatrao samo kao retorički termin, već kao žanrovska odlika, specifična za poetiku biblijskoga epa, koja mora istovremeno održati vjernost predlošku i iskazati navlastitu poetičku moć.

Kao ilustracija takvoga odnosa paralelnog poštivanja i odmaka od predloška, mogu se navesti primjeri *transmodalizacije*, odnosno promjene pripovjedne perspektive izlaganja. U *Juditi* česti su primjeri transformacije pripovjednog modusa u trećem licu u upravni govor, a još su češći slučajevi gdje se na razmjerno kratak biblijski upravni govor (jedan ili dva retka) nadograđuje dvadesetak Marulićevih monoloških ili dijaloških replika (I,105-160). Primjerice, na taj se način razvijaju monološke dionice Nabukodonosora u I. pjevanju, ili molitva Izraelaca u II. pjevanju (»(...)zazivahu žarko Boga da ne preda njihovu djecu pokolju, njihove žene u ropstvo, njihove gradove i baštinu njihovu rušenju, a svetišta njihova obeščašćenju, pogrdi i ruglu pogana« I,4,12), koja postaje u *Juditi* molitva u upravnom govoru od pedesetak stihova (II, 140-190). U nekim pjevanjima monološko-dijaloške replike, to jest upravni govor, direktna mimeza, zauzimaju dvije trećine tekstualnog prostora, dok u biblijskom predlošku na njih ne otpada više od jedne trećine, ponegdje i manje.⁸ Izniman je, pak, obrnuti slučaj: molitvu Bogu koju puk izgovara u biblijskom predlošku u upravnom govoru Marulić pretvara na početku II. pjevanja u moralističku pouku kojom poantira scenu s Akiorom.

ZNAČENJE POSTUPAKA ADICIJE I ADJEKCIJE

I u dosadašnjim je analizama Marulićeve *Judite*, od Skoka do Tomasovića, najveću pažnju zauzimala njegova tehnika umetanja ili dodavanja. Adicija⁹ kao postupak u *Juditi* se pojavljuje u većoj mjeri od trećeg pjevanja: razlog tomu jest

⁸ Odnos direktne i indirektna mimeze u Marulićevoj *Davidijadi* prvi je analizirao Darko Novaković (usp. bibliografiju) još 1989. godine.

⁹ Ilustrativan je i početak četvrtog pjevanja, scena urešavanja *Judite*: dijelovi odjeće i obuće, kao i stvari koje nosi preoblikovane su u odnosu na predložak, kao što je i popis materijalnih elemenata stvarnosti proširen. »Sandalice« su postale *čizmice s podvezi*, a popis darova (vino, ulje, ječmena kaša, voće, pogača, hljebovi) proširen je u renesansnoj verziji za sir.

ulazak glavne junakinje u priči. Najpoznatiji je primjer opis Juditine ljepote, koji u Marulića dolazi prije njezine (u odnosu na predložak pokraćene) genealogije, dok u biblijskom predlošku dominira genealogija. Adjekcije se također oblikuju postupkom stiliziranja i retoričkih dodataka, kao što je usporedba Judite s antičkim ljepoticama. Na razini tematske kompozicije adiranih dijelova u cijelome epu Juditinoj je ljepoti kontrapunktiran opis Holofernova smaknuća. Riječ je o složenom primjeru adjekcije koja se razvija i na tematskom planu (uvodi nove podatke, detalje, pojedinosti) i na retoričkom planu (prestilizirajući tekst). Holofernova pogibija zaprema u Bibliji samo dvije rečenice: »Iz sve snage udari dvaput Holoferna po vratu i odrubi mu glavu. Njegov trup potom se otkotrlja s ležaja i strže zastor sa stupova.« (IV,13,8) Kod Marulića se najprije proširuje Juditin zazov Boga da joj podari snagu (dvadesetak stihova), te opis samoga smaknuća, gdje je 12 stihova posvećeno opisu Holofernova tijela koje se trza i krvari nakon što mu je odrubljena glava.

Naposljetku, antički i biblijski katalogi čiste su adjekcije u odnosu na biblijski predložak, posebice katalog u VI. pjevanju od osamdesetak stihova, u kojima se Juditina hrabrost uspoređuje s pothvatima antičkih i biblijskih žena. Pripadajući vrsti retoričkih adjekcija, ti se postupci mogu definirati i kao žanrovski signali, odnosno elementi izvanjskog epskog oblikovanja, poput zaziva Muza kao invokacije i tradicionalnog toposa - metafore književnosti kao plovidbe, kojim se zaključuje *Judita*.

LITERATURA

- Herzog, Reinhardt: *Die Biblepik der lateinischen Spätantike*, München 1975.
Marulić, Marko: *Davidijada*, Split 1984.
Marulić, Marko: *Judita*, Zagreb 1976.
Novaković, Darko: »Marulićeva *Davidijada* kao priča«, *Latina et Graeca* 1986/28.
Roberts, Michael: *Biblical Epic and Rhetorical Paraphrase In Late Antiquity*, Liverpool 1985.
Tomasović, Mirko: *Marko Marulić Marul*, Zagreb-Split 1999.